

Radikaali kasvatus on todellisuuksiin perehtymistä

MARJATTA BARDY

Juha Suoranta on ottanut tehtäväkseen mittavan urakan koostessaan radikaalin kasvatuksen aatehistoriallista taustaa, nykykäytäntöjä ja tavoitteita. Radikaali kasvatus on väljä kattokäsite monille ajatussuunnille, joita yhdistää pyrkimys kriittisyyteen ja inhimillistä kasvua tukevaan maailmaan. Kasvatuksen ymmärretään liittyvän laajasti ja elimellisesti ihmisten kokemuksiin sekä yhteiskuntaan ja politiikkaan. Sen tehtävänä on syventää itsetuntemusta ja yhteiskunnallista tietoisuutta sekä auttaa työskentelemään oikeudenmukaisen maailman puolesta. Missä tämmöistä harjoitetaan?

Tekijä keskittyy angloamerikkalaisen pitkän perinteen eritelyyn. Teoksessa tehdään selkoa radikaalin kasvatuksen moniaalle haarautuvista teoreettisista juurista. Marxin luomaa maaperää on hyödyntänyt moni alan ajattelija ja toimija. Kantaaviin inspiraation lähteisiin kuuluvat Paulo Freire ja sorrettujen pedagogiikka sekä sittemmin vapautuksen teologia. Freireläisittäin on lähdeittävä siitä, keitä me olemme ja mitä me teemme, eikä siitä, mitä jotkut toiset ajattelevat ja haluavat meistä.

Radikaali kasvatus on ammentanut vaikutteita myös Yh-

dysvalloissa 1800-luvun lopulla alkunsa saaneesta sosiaalisia uudistuksia ajaneesta progressiivisesta liikkeestä. Se oli vastareaktio säätelemättömän kapitalismin tuottamille epäkohdille ja perustui valistuksen ajatukseen ihmisen kaikinpuolisista kasvatuksellisista mahdollisuuksista, ja sen piirissä pohdittiin kasvatuksen merkitystä yhteiskunnallisen muutoksen välineenä. John Dewey vaikutti tämän suuntauksen kehityksessä mm. havainnoillaan kielen sosiaalisesta luonteesta ja osallistuvasta demokratiasta.

Vahvaäänisiä vaikutteita kasvatuspohdintoihin tarjoavat myös Frankfurtin koulukunnan kriittiset teoreetikot, Adornosta ja Horkheimerista Habermasiin. ”Ettei Auschwitz enää toistu, on tähdellisin kasvatukselle asetettavista velvoitteista.” Työn kohteina olivat kysymykset mielen ja kulttuurin välisistä suhteista, sielua ja tietoisuutta ravitsevista kanssakäymisen muodoista sekä toivon periaatteista ja tiedon luonteista.

Juoksutus radikaalin kasvatuksen juurista jatkuu lyhyillä katsoyksilla Gramscin hegemoniakäsitteeseen, brittiläiseen kulttuurintutkimukseen ja sen voimahahmoon Stuart Halliin, ko-

Juha Suoranta
Radikaali kasvatus
Kohti kasvatuksen
poliittista sosiologiaa
Helsinki: Gaudeamus,
2005
256 s.

lonisaatiokritiikkiin, jossa tehdään genealoginen loikka karialaissyntyisestä Franz Fanonista intialaissyntyiseen Arundhati Royhin. Päätteeksi sivutaan vielä feminismejä sekä fenomenologiaa ja eksistentialismia.

Vaikuttavia ajattelijoita ja toimijoita, kerta-annokseksi ylen runsaasti. Näin on etenkin, jos alkaa miettiä niitä konkreettisia historiallisia tilanteita, joita on kulloinkin pyritty käsittämään ja muuttamaan. Samalla sopii hämmästellä ajattelun rikasta perintöä. Maailma ei ala tänään. Radikaalia kasvatusta taustoittavia ajatuskulkuja syntyy miltei mantereella tahansa. Erilaisien suuntausten liittymäkohdat osoittavat eklektisen ajattelun voimaan ja tietä ulos ahtaasta reviirien vartioinnista. Kampailua on käyty ja käydään siitä, kuinka todellisuus käsitetään, miten tieto ymmärretään ja miten sitä uusinnetaan ja kuinka se muokkaa todellisuuksia.

Kulttuurinen ja kriittinen suuntaus

Radikaalin kasvatuksen nykysuuntauksista Suoranta esittelee ”neljä aaltoa, joissa jokaisessa tutkimuskohteet ja tavoitteet ovat määrittäneet hieman eri tavoin”. Ensimmäiseksi aaloksi Suoranta nimeää 1960-luvulla nousseen yhteiskunnallisen radikalismien, sen ”räjähtävän kommunikation” arvojen uudistamisesta ja voimistuvan kapitalismin vastustamisesta; strategista ajattelua seurasi ekspressiivisyyden ja spontaanin toiminnan korostuminen. Toisena aaltona syntyi kasvatussosiologia, jossa kyseenalaistettiin kasvatuksen psykologiset teoriat ja hylättiin illuusio yhteiskunnasta irrallisesta kasvatuksesta. Kulttuurintutkimus nousi 1980-luvun lopulla kolmantena aaltona, ja sen myötä mielenkiinto kohdistui enenevässä määrin muodollisen koulutuksen ulkopuolelle, populaarikulttuurin toimintaympäristöihin. Kriitikki postmoderneista harharetkistä ja suurten kysymysten hukkaamisesta vaikutti osaltaan neljänteen aaltoon; ”paluu Marxiin” syntyi 1990-luvun puolivälin jälkeen, jolloin radikalisoitettiin suhteessa talouden globalisaatioon.

Nykytilan hahmottamiseksi Suoranta pysähtyy tarkastelemaan lähemmin kahta keskeistä pohjoisamerikkalaista ajattelijaa: Henry Giroux edustaa kulttuurista ja Peter McLaren kriittistä suuntausta. Kummankin työt kohdistuvat sosiaaliin ongelmiin ja ovat aikalaisdiagnooseina keskustelevia ja teoriaa luovia. Kumpikin on saanut vaikutteita lähes kaikista kirjan ensimmäisessä luvussa esitetyistä ajatteluperinteistä. Työläistäustainen Giroux oli koulussa törmä-

yskurssilla ”kaikin kuviteltavissa olevin keinoin”. McLaren päätyi nuoruudessaan opettajaksi sosiaalisten ongelmien ja etnisten ristiriitojen täyttämään kouluun. Siitä syntyi kirja *Cries from the Corridor: the New Suburban Ghettos*. Kumpikin on ottanut yhteen yliopistojen virallisen linjan kanssa. Kumpikin on kuvannut elämäkerrallisia kokemuksia osana ammatillisen ajattelunsa kehitystä.

Kulttuurisessa suuntauksessa näkökulma tarkentuu siihen, miten ihmiset kehittävät kulttuurisista resurssistaan käytäntöjä, joilla luovat elämänsä mielekkyyttä. Giroux'n näkemys koulun ja yhteiskunnan suhteista on dialektinen siten, että kasvatusta paitsi alistaa ja pakottaa myös vapauttaa ja mahdollistaa. Ihmiset eivät ole kokonaan yhteiskunnallisten rakenteiden armoilla, he voivat myös tehdä historiaa. Suoraviivaisten uusintamisteorioiden kritiikkinä Giroux on kuvannut opettajaa muutoshakuisiksi intellektuelleiksi, joka parhaimmillaan tutkii ja pohtii asioita oppilaiden kanssa. Kasvatusta hän määrittelee sellaiseksi julkisuuden luomiseksi, ”jossa ihmiset voivat keskustella, vaihtaa informaatiota, kuunnella toisiaan ja oppia toisiltaan sekä jossa he kykenevät iloon, rakkauteen, solidaarisuuteen ja vastarintaan”. Kriittisyyden lisäksi on opiskeltava toivon ja mahdollisuuden kielioit. Kyse ei ole vain opettajista vaan rajoja ylittävistä kulttuurityöntekijöistä. ”Pedagogisia paikkoja” on ympäri yhteiskuntaa, työpajoista kirkkoihin, nuorisotiloista televisio-ohjelmiin.

McLarenin työt ovat laventuneet populaarikulttuurista monikulttuurisuuteen ja sitten globalisaation marxilaiseen kritiikkiin

ja radikaalin poliittisen taloustieteen kysymyksiin. Hän arvelee, että kulttuurisessa suuntauksessa uskotaan liiaksi vastarinnan moniäänisyyteen ja unohtetaan ”globaalin kapitalistisen talousjärjestelmän rautaiset lait”. Hän on terävöittänyt radikaalia kasvatusta projektillaan kriittinen vallankumouksellinen pedagogiikka marxilaisen humanismin hengessä. Opettajankoulutuksen lähtökohtana pitäisi olla kapitalismin uudelleen järjestely ja ylittäminen. Vallankumouksellisessa kapitalismissa tuetaan ihmisten ponnisteluja irti alistavista yhteiskunnallisista kahleista. Kriittiselle suuntaukselle olennaisia kysymyksiä ovat mm.: Mitä ihmisyyttä tarkoittaa? Miten osaamme elää inhimillistä elämää? Millaisia tekoja ja ajatuksia se vaatii? McLarenin edustama kriittinen suuntaus pitää tavoitteina solidaarisuutta, oikeudenmukaisuutta ja taloudellisesti yhdenvertaista maailmaa.

Näiden kahden suuntauksen hahmottamisen jälkeen seuraa pohdiskelevaa keskustelua liberaalista ja taistelevasta humanismista eri lähteiden (mm. Georg von Wrightin) kanssa. Kulttuurisuuntautuneet radikaalit saataisivat Suorannan mukaan olla lähempänä mikromaailmoja tähdentämällä erojen politiikkaa, elämänhistoriallisuutta, paikallisuutta, ekspressiivisyyttä, identiteettiä ja arvonantoa. Kriittiset taistelijat makrotasolla taas korostavat ristiriidan politiikkaa, kumouksellisuutta, maailmanlaajuista toimintaa ja strategista jakopolitiikkaa. Liberaalin ja taistelevan humanismin puolesta ja niitä vastaan on aikain saatossa esitetty runsaasti mielipiteitä. Missä määrin toinen on ennen toista? Vai tarvitaanko toista ollenkaan? Ovat-

ko ne vastakohtaisia vai rinnakkaisia?

Kirjan loppupuolella Suoranta ”ratkaisee” kulttuurisen ja kumoukselliskriittisen suuntauksen dilemmaa Christer Kihlmanin avulla. Kulttuurinen suuntaus etsii vastauksia individualismin yksinäisyyden, vierautuneisuuden, epäolennaisen ja valheellisen markkinahälyn nostattamaan huutoon. Kriittinen suuntaus viittaa epätoivon ja köyhyyden todellisuuksiin, aineellisen hädän kauheaan voimattomaan huutoon. Radikaalin kasvatuksen tehtävänä on ehkäistä sosiaalista kodittomuutta kummankin huudon näkökulmasta. Ero niiden välillä on merkittävä ja kuitenkin jossain kohtaa liukuva.

Kulttuuriteollisuus, tavarakulttuuri ja speaktaakkelit – ja niiden lukutaito

Radikaalin kasvatuksen nykykäytäntöjen tarkastelua kannattelee Freiren ajatus: lukea kieltä ja ymmärtää maailman mieltä. Aikanaan termi lukutaito merkitsi kirjoitetun lukemaan oppimista. Nyt sen käyttöala on laaja. Lukutaitoa tarvitaan uusien massiivisten ilmiöiden, kuten teollistuneen kulttuurin, kaupallistumisen, tavarostumisen ja speaktaakkelien, keskellä elämiseen. Samalla tavalla kuin Freire opetti brasilialaisia maatyöläisiä lukemaan auttamalla heitä nimeämään oman ympäristönsä oloja ja työvälineitä, tämän päivän radikaalit kasvattajat auttavat oppilaitaan nykyilmiöiden nimeämisessä; kriittinen lukutaito on kehityksen väline.

Suoranta esittelee nykykäytännöstäkin erilaisia ajatus- ja toimintasuuntia, jotka väljästi painottuvat enemmän tai vähemmän selvästi edellä mainit-

tuun kulttuuriseen tai kriittiseen suuntaukseen, perussävyinä se, että arjen lävistävien ilmiöiden kanssa on tultava toimeen tyyliin: kulttuuriteollisuus luo ymmärryksen muotoja, jotka auttavat näkemään, jos kohta ovatkin omiaan myös sokaisemaan. Ihmiset voivat ja myös käyttävät massaviihdettä uutta luovin tavoin omiksi resursseikseen. Mm. Paul Willisin ajatuskulkuja seuraten Suoranta antaa esimerkkejä siitä, miten ”yhteisestä kulttuurista” otetaan aineksia, jotka pannaan merkitsemään joltain osana omaa elämää. Näistä aineksista voi tuottaa myös vastavoimia, liikkeitä ja tarinoita, jotka horjuttavat kulutuksen mahtia. Innoittunutta tekstiä saamme lukea hiphoppareista esimerkkinä kaupallisuuden ja kansalaisuuden sekoittuneesta muodosta, joka ilmentää aikalaikapinaa ja esteettistä itseilmaisua yhteiskunnallisena aktivismina. ”Stereotyyppien nurinkääntöä” tapahtuu, kun rikkauksien keskellä elävät köyhät nimeävät maailmaansa vastarinnan kielellä.

Tavarakulttuurin lukutaidossa keskeisintä ovat globaalin riiston strategian ymmärtäminen ja muuttaminen. Kiinnostus kohdistuu materiaaliin tuotanto-olosuhteisiin ja esim. työolojen parantamiseksi ja reilun kaupan kehittämiseksi. Kriittiselle katseelle on runsaasti tarkkailtavaa merkkien tuotannossa. Michael Jordanille maksettiin tietynmerkkisten koripallotossujen käyttämisestä enemmän kuin 30 000 työläiselle vuodessa niiden valmistamisesta. Koulujen juoma-automaatti voi olla tärkeä ikkuna globaaliin riistoon. Miten virvoitusjuomabrändejä tuottavat firmat toimivat vaikkapa Intiassa. Mainosten luo-

ma haavemaailma ei kerro sitä, mihin kaikkeen voi tulla osallistuneeksi ostamalla monikansallisen yhtiön juomia. Opetuksia ja tarinoita eivät kerro lähipiirin ihmiset, joilla on jotain sanottavaa, vaan ne, joilla on jotain myytävää. On opiskeltava mainonnan lukutaidon aakokset ja tunnettava tuotteiden tuotantotavat.

Speaktaakkelien kulttuurissa ei ole kyse vain kuvien kokouksesta vaan ihmisten välisestä yhteiskunnallisesta suhteesta, jonka kuvat välittävät. Kulttuuri koostuu ideologisista kamppailuista, joissa ratkotaan elämän yleisiä ehtoja. Kasvatus voi toimia välineenä joko taloudellisen globalisaation herruuden vahvistamiseen tai ihmisten vapautukseen. Yksi Suorannan siiteeraamista filosofeista, slovenialissyntyinen Slavoj Žižek, katsoo, että speaktaakkelien kulttuuri on peittänyt alleen kysymykset todellisuuden materiaalisuudesta ja jättänyt jäljelle vain asioiden nimet ja merkit. Todellisuus on muuttunut autiomaaksi, elämän lavastukset autioittavat todelliset merkitykset, onnen, kiistan ja politiikan. Sellaisia olemassaolon perusasioita kuin iloa ja rakkautta ei voi tuhota, tarvitaan olemisen iloa rahavallan kurjuutta vastaan.

Politiikkaa ei voi paeta. Se on kaikkialla. Silloinkin kun se piiloutuu epäpoliittisuuteen, teknokraattisuuteen, asiantuntijapuheen ”tasapuolisuuteen”, tieteen ”objektiivisuuteen” tai oppirakennelmien rajojen vartiointiin. Tarvitaan erilaisia käytännöllisiä ja kriittisiä lukutaitoja todellisuuksien tutkimiseen ja yhteiskuntapoliittisen toimintakyvyn lisäämiseksi. Tarvitaan sosiaalisia innovaatioita, joilla voidaan ratkaista nykykapitalismin

aiheuttamia ongelmia ihmisarvoisen elämän hyväksi. Toimipaiteen, taiteen tai yhteiskunnallisen aktivismin kentällä kyse on tulkinnallisten resurssien lisäämisestä, jotta ajattelu- ja toimintakyvyt voivat laajeta.

* * *

Juha Suoranta on onnistunut kokoamaan olennaisia juonteita yhteiskunnallisesti radikaalista ajattelusta. Sujuvasti tekijä ikään kuin ui ajattelijan tekstistä tai toiminnasta toiseen, enimmäkseen viihtyen niissä vaikka vain piipahtaenkin. Toistuvasti tekijä tähdentää radikaalin kasvatuksen koostuvan monista erilaisista virtauksista, joille hän antaa tilaa ja pysyttelee itse enimmäkseen ”sivussa” ja näin

pikemminkin avaa kuin sulkee tilan muilta valinnoilta. Niinpä on helppo ehdottaa esiteltyihin virtauksiin täydennystä koskien luontosuhdetta ja ympäristöky-symyksiä, ekofilosofiaa ja vaihtoehtoista taloustiedettä sekä feminististä kirjallisuutta ja yhteisötaidetta, myös kotimaisena ajatteluna ja toimintana.

Lukukokemuksena *Radikaali kasvat*us herätti minussa hämmennystä, iloa ja ahdistusta sekä toivoakin. Hämmennys syntyi runsauden sarven sulattelusta. Iloa tuottivat historian taju ja sen kannatteleva nykyilmioiden erittely. Ahdistavaa on miettiä, mihin kaikkeen valinnoillaan itse on osallinen ja miten vähän kykenen toisin tekemiseen. Toiveikkuutta herättävät se merki-

tyksellisyys ja elämänilo, jotka syntyvät todellisuuksien tutkimisesta ja muuttamisesta.

Teoksen alussa kysytään: kuka yhteiskunnassa kasvattaa ja ketä? Sitä lukija saa pohtia toisenkin kerran tunnustellessaan meneillään olevaa markkinakurin johtamaa uudelleen kasvatuksen aaltoa, joka koskee kaikenikäisiä.

Teos vahvistaa osaltaan painetta ideologiakriittiseen poliittiseen keskusteluun inhimillisen arvokkuuden perspektiiveistä. Matti Pikkujämsän raikas kansi ja tekstin vilpittömyys ovat samaa paria. Värikkyys ja moniulotteisuus luonnehtivat kumpaakin, kohtuullisen selkeästi, valo ja varjo ovat vieretysten.

Ehkäisevän sosiaalipolitiikan uusi avaus

JARKKO ESKOLA

Marja Pajukosken ehkäisevän sosiaalipolitiikan velvoittavuutta kunnissa koskeva väitöskirja on esitetty oikeustieteellisenä tutkimuksena Tampereen yliopiston kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunnassa joulukuussa 2006. Oikeustieteen kandidaatti Marja Pajukoski on yksi harvoista Stakesissa työssä olevista juristeista. Hänen väitöskirjansa on samalla ensimmäinen kattava kartointus siitä, minkälaista sitovaa ja ohjaavaa lainsäädäntöä ja muuta ohjeistusta on tällä hetkellä voimassa ja velvoittamassa kunnallisia päätöksentekijöitä ehkäisevän sosiaalipolitiikan alalla. Tämä kartointus on samalla tutki-

muksen tärkeä tuotos. Sen onnistuminen on edellyttänyt ehkäisevän sosiaalipolitiikan käsitteen määrittelyä. Tämän käsitteen hahmottaminen ja määrittely on ollut samalla matka sosiaalipolitiikan historiaan ja eri aikakausien lainlaattijoiden käsitte maailmaan.

Pajukoski on väitöskirjallaan avannut uuden luvun ehkäisevän sosiaalipolitiikan hahmottamiseen, sen kattavuuden ymmärtämiseen ja sitä koskevan lainsäädännön toimeenpanton toteuttamiseen, tehostamiseen ja siten kansalaisten hyvinvoinnin ulottuvuuden vahvistamiseen.

Marja Pajukoski
Preventio, sosiaalioikeus ja kunnat – ehkäisevä sosiaalipolitiikka kuntia velvoittavassa lainsäädännössä
Helsinki: Edita, 2006
353 s.

* * *

Näkökulmani seuraavassa on painotetusti lääkärin, terveyspolitiikon mutta myös hallintovirkamiehen, joka oli vuosina 1991–2002 sosiaali- ja terveysministeriön ehkäisevän sosiaali- ja terveyspolitiikan osaston